

Değerler Eğitimi Yaklaşımlarına Göre Geliştirilen Etkinliklerin Demokratik Algı ve Davranışlar Üzerine Etkisi

Mustafa TAHİROĞLU *

Vedat AKTEPE **

Özet- Bu araştırmada, değerler eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinliklerinin, 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin demokratik değerlerinin geliştirilmesine ve demokrasi algılarına etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, hoşgörü, saygı, eşitlik, temel hak ve özgürlükler gibi demokratik değerlere yönelik etkinlikler geliştirilerek uygulanmaya çalışılmıştır. Çalışmada nitel ve nicel araştırma desenlerinin bir arada kullanılması sonucu oluşan “paralel karma yöntem” kullanılmıştır. Deney grubu 27, kontrol grubu ise 29 öğrenciden oluşmuştur. Araştırma verileri; *Demokrasi Algısı Ölçeği* ve görüşme kayıtlarından elde edilmiştir. Nicel verilerin analizinde ilişkisiz örneklem t-testinden, nitel verilerin analizinde ise betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Analiz sonucunda deney ve kontrol grubunun ölçüm sonuçları incelendiğinde deney grubu lehine anlamlı bir farklılık olduğu görül-

*Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı

E- posta: mtahiroglu@nevsehir.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı

E- posta: vedatepe@nevsehir.edu.tr

müştür [$t(54)=8.568, p<.05$]. Nitel verilerin analizi sonucunda ise değer eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinliklerinin (öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre) saygı, hoşgörü, eşitlik ve diğer demokratik değerlerin geliştirilmesine olumlu katkı sağladığı ayrıca demokrasiye yönelik olumlu davranışları artırdığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler- Demokrasi, Değerler, Demokratik değerler, Demokrasi eğitimi, Değerler eğitimi, Demokrasi algısı, Saygı, Hoşgörü, Eşitlik, Adalet

Giriş

Hızla gelişen dünyamızda ortaya çıkan yeni durumlar ve olaylar demokrasi ve insan haklarına olan ihtiyacı vazgeçilmez kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında demokrasi ve insan haklarının toplumun her kesiminde öğrenilmesi, bilgilerin ve davranışların güncellenmesi önem arz etmektedir (Tanırlı, 2007). Bu yüzden, demokratik bilgi, beceri ve tutumlar, çağımız eğitim kurumlarının ve öğretmenlerin, öğrencilerinde geliştirebilecekleri unsurların başında gelmektedir (Göregenli ve Gürşimşek, 2004). Bu bağlamda, ülkemizde özellikle Hayat bilgisi ve Sosyal bilgiler dersinde, demokratik bir toplum oluşturabilmek için öğrencilerin, demokratik topluma uygun tutumlara ve değerlere sahip birer vatandaş olarak yetişmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Ancak, günümüzde bile demokrasi ile ilgili farklı görüş ve düşünceler mevcuttur.

Özellikle, demokrasinin ne anlama geldiği ve tanımının ne olduğu konusunda henüz tam bir görüş birliğine varıldığını söylemek de pek mümkün değildir. Ancak, demokrasi, bütün hakları ve güçleri halkın kullandığı yönetim sistemi olan ve her yurttaşın oy verme yoluyla halkın çıkarlarına hizmet edecek bir hükümet kurma hakkına sahip olduğu, herkesin medeni, siyasi ve ekonomik hürriyetinin güvenlik altında bulunduğu bir rejim olarak değerlendirmek mümkündür. Bunun yanında demokrasi, yalnızca vatandaşların oy kullanarak yönetime katıldığı bir siyasal sistem veya bir yönetim biçimi değil, ayrıca toplum yaşamını düzenleyen bir anlayış tarzı ve bir yaşam biçimidir (Kenez, 1993; Genç, 2006; Aron, 2011).

Diğer yandan, demokrasi tarih boyunca toplumların ulaşmaya çalıştığı en ideal yönetim biçimi olmuştur. Her geçen gün değişen dünya düzeni ve beraberinde yeni toplumsal ilişkileri ortaya çıkarmıştır. Bu yeni toplumsal ilişkiler insanların bir arada özgürce yaşamlarını gerekli kılan bir zorunluluk oluşturmuştur. Bunun için de demokratik davranışlara sahip bireylere ihtiyaç vardır. Demok-

ratik davranışların bireylere kazandırılması yasal bir zorunluluk olmasının ötesinde değişen dünya değerleri açısından da tarihsel bir zorunluluktur. Ancak, yinede bir toplumda iyi bir demokrasinin var olabilmesi için kuşkusuz yasal düzenlemeler gereklidir. Ancak demokratik bir toplum olabilmek için sadece yasal düzenlemeler yeterli değildir. Bir toplum demokratik, çağdaş bir anayasa oluşturabilir; bunu yürürlüğe koyabilir; ancak uygulamada iyi bir demokrasinin gereklerini yerine getirememiş olabilir. Çünkü demokrasi, demokratik değerlere sahip, demokratik yollarla düşünen, demokratik davranış biçimlerini benimsemiş insanlar da istemektedir. Bu açıdan bakıldığında bir ülkenin insanların tutumlarının demokratiklik düzeyi ile ülkedeki demokrasinin uygulanma düzeyi arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu yüzden demokratik bir toplumu oluşturan bireylerin; insan haklarına saygılı, uzlaşmacı, hoşgörülü, bilimsel, açık görüşlü, eleştirel ve sorgulayıcı; sevgi, saygı, güven gibi değerlere sahip olan ve sorumluluk bilinci içerisinde hareket eden katılımcı bireyler olması gerekir. Belirtilen bireysel özellikler, hem demokrasinin varlığını devam ettirebilmesi, hem de toplumun huzurlu olabilmesi için gereklidir. Ancak, bu gerekliliği hayata geçirebilmek içinse demokratik yaşam biçiminin bütün boyutları ile bireylere öğretilmesi gerekmektedir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için bireylere demokrasi eğitimi verilmesi kaçınılmaz bir önceliktir (Bülbül, 1989; Yeşil, 2002; Diker, 2012).

Günümüz modern ülkelerinin eğitim sistemleri incelendiğinde, mevcut toplumsal sisteme uygun demokrasiyi içselleştirmiş bireyler yetiştirmeyi hedefledikleri ve bu bağlamda eğitim programlarında demokrasi eğitimine geniş yer verdikleri görülmektedir. Ancak demokrasi eğitime yönelik bazı araştırmalar incelendiğinde (Yağcı, 1997; Uslu, 2003; Balake ve diğerleri, 2003; Yeşil, 2004) verilen eğitimin demokrasiye yönelik pek çok kazanımın elde edilmesinde etkili olduğu (demokrasiye yönelik teorik bilgi, beceri, kavrama ve diğer erişim düzeylerinde) fakat bu kazanımları davranışa dönüştürmede yeterli bulunmadığı vurgulanmıştır. Bu yüzden demokrasi eğitiminde hedeflenen amaçlara ulaşmak için öğrencilere öncelikle demokrasinin kavratılması ve daha sonrada demokratik değerlerin kazandırılması gerekmektedir. Çünkü değerler insanların yaşamlarını yönlendiren yegâne unsurlardır. Eğer insan bir şeye değer vermiyorsa onu bilmesi, önemini anlaması ve kavraması bunun davranışa dönüştürüleceği anlamına gelmemektedir. Bu yüzden çocuklara erken yaşlardan itibaren demokratik değerler kazandırmanın demokratik bir toplum oluşturabilmek için çok önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Demokratik değerler denilince; eşitlik, yaşama saygı, özgürlük, adalet, dürüstlük, iyiyi arayış, işbirliği, özgüven, hoşgörü, duyarlılık ve sorumluluk gibi değerler akla gelmektedir (Kıncal ve Işık, 2003). Okullarda bu demokratik değerlere yeteri kadar sahip olmayan çocuklar, arkadaşlık kurma ve başkalarıyla demokratik uyum içerisinde bir arada yaşama becerilerini gösterememekte ve genellikle farkında olmadan diğer çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadırlar (Walker ve Golly, 1999). Lister'in (1982) de belirttiği gibi hoşgörü, sorumluluk, dayanışma, hak bilinci, uzlaşma, katılım gibi demokratik ilke ve kuralların öğrenilmesinin, davranışlarla gösterilmesinin en iyi yolu uygulamadan geçmektedir. Ona göre bireylere kazandırılmak istenen bu tutum ve davranışlar, öncelikle bireylere birer değer olarak kazandırılırsa onların davranışlarında gözlenip, sonra da kendilerine uygulama imkânı verilerek öğretilir (Aktaran: Yeşil, 2004).

Kirschenbaum (2000), Bolay (2007), Hökelekli ve Gündüz'e (2007) göre değerlerin iyi benimsenmesi ve yaşanabilmesi için bilhassa çocuklara kazandırılması esastır. Bunun için aile içi eğitim, okul ve çevre çok büyük rol oynar. Okullar, ailede kazanılan değerlerin daha da pekiştirileceği ve yeni bazı değerlerin kazanılacağı ortamlardır. Ailede olduğu gibi okulda da değerler eğitiminin yaşantıların bir parçası haline getirilerek verilmesi en uygun olan yoldur. Bu yol; öğretmeyi, model olmayı, toplum değerlerini ve ortak geleceğimizin bağlı olduğu sorumlulukla kendini yönlendirmeyi kapsar.

Günümüz eğitim programlarında birtakım nesnelere, olgulara, ilkelere, fiirlere vb. durumlara karşı olumlu veya olumsuz duyguların kazandırılması, toplum ve tabii ki devlet tarafından istenilen değerlerin nesillere aktarılması hedeflenir. Ancak modern eğitim sisteminin bilgi ve becerilere aşırı önem vermesi değerlerin ve görüşlerin ihmaline yol açmıştır. Bu eğitim sisteminin ürünü, olgun ve duygusal olarak dengeli olamayabilen ama zeki ve bilgili olan bir bireydir. Her zaman dürüst ve sorumluluk sahibi olmayan ama işini iyi yapan becerikli bir bireydir. Oysa sosyal yetkinliğin gelişimi, iş etiği, teknolojik ve girişimcilik becerilerinin yanı sıra sorumluluklarını bilen vatandaşlar yetiştirmek için insanî değerleri ve standartları vermek de çok önemlidir (Bacanlı, 2006; Ekşi, 2003; UNESCO, 2005). Bu doğrultuda Tanrıverdi'nin (2009) yaptığı bir araştırmada da özellikle ilköğretim programlarında yer alan kazanımların çoğunlukla bilgi ve tutum geliştirmeye yönelik kazanımlar olduğu, ancak beceri, anlayış ve değer geliştirmede yetersiz olduğu belirtilmiştir.

Son yıllarda uzmanlar, öğrencilerin karakterlerinin şekillendirilmesinde değerler eğitimine ilişkin çalışmalar yapılması gerektiği üzerinde hemfikirlerdir.

Ancak çoğunlukla kullanılan kaynak ve materyaller öğrencilerin düzeyinde olmamakta ya da öğretilen bilgiler öğrencilerin düşünce sistemine uymamaktadır. Oysa yeni ilkeler ve hareketler çocuğun anlayışı ve yapısıyla tutarlı olduğu zaman gelişme daha hızlı olur. Eğer tutarsızlık varsa güvensizlik oluşur ve ilerleme kaydedilemez (Davis, 2006; Sims, 2003). Bu yüzden öncelikle, öğrencilerin bir değer için kazanılması gerektiğini anlamaları gerekir. Ancak sadece değerler bilgisinin öğretilmesi, sürekliliği sağlamada esas olan eylemlerin de kabulünün teminatını veremez. Burada, kavram ve metotların öğretilebileceği ancak değerlerin yemek pişirme sanatı gibi yalnız metinlerle ve derslerle öğretilemediği, pratiğe ve sunuma gereksinim duyduğu savunulmaktadır (Hossain ve Marinova, 2004).

Günümüzde değerlerin tutarlı bir şekilde nasıl kazandırılması gerektiği ile ilgili birçok eğitim yaklaşımlarından söz edilmektedir. Bu yaklaşımlardan en sık kullanılanları; değer aktarma (değerlerin doğrudan öğretimi) yaklaşımı, değer açıklama (değer belirginleştirme) yaklaşımı, değer analizi yaklaşımı, ahlaki muhakeme (ahlaki ikilem/ahlaki gelişim) yaklaşımı ve bütüncül yaklaşım: Kohlberg'in adil topluluk okulları yaklaşımı, eylem ve gözlem yoluyla değer eğitimi yaklaşımıdır (Kim Suh ve Traiger, 1999; Huitt, 2004; Lovat, 2006; Doğanay, 2007).

Bu çalışmada yukarıdaki açıklamalara da dayanılarak, demokrasiye yönelik teorik bilgi ve beceri kazandırılmasının yanı sıra demokratik değerlerin de kazandırılmasının çok önemli olduğu düşünülmüştür. İlgili kazanımların verilebilmesi için de değerler eğitimi yaklaşımlarından yararlanılmak istenmiştir. Bu bağlamda, değerler eğitiminin öğrencilerin demokratik değerlere yönelik olumlu tutum ve davranış geliştirmelerine yardımcı olacağı varsayılmış ve “değerler eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen etkinliklerin öğrencilerin demokrasi algılarına ve demokratik davranışlarına etkisi” araştırılmak istenmiştir.

Amaç

Bu çalışmada, değerler eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinliklerinin, 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin demokratik değerlerinin (hoşgörü, saygı, eşitlik, temel hak ve özgürlükler gibi) geliştirilmesine ve demokrasi algılarına etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

- 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinliklerinin uygulandığı deney grubu öğrencileri

ile bu etkinliklerin uygulanmadığı kontrol grubu öğrencilerinin demokrasi algıları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark var mıdır?

- 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde değerler eğitimi etkinliklerinin uygulandığı deney grubu öğrencilerinin ve bu öğrencilerin derslerine giren bazı öğretmenlerin demokratik değerlerin geliştirilmesine etkisine ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni (Modeli)

Bu araştırma, eş zamanlı olarak hem nitel hem de nicel verileri toplamak, bu verileri birleştirmek ve araştırma problemini anlamak için çıkan sonuçları kullanmak amacıyla paralel karma yöntem tekniklerine uygun olarak tasarlanmaya çalışılmıştır. Araştırmada ön-test son-test kontrol gruplu deneme modeli kullanılmıştır. Bu modelde, değerler yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinlikleri sadece deney grubunda uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise bu süre içerisinde yürürlükte olan 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretmen kılavuz kitabındaki etkinlikler dışında değerler eğitimiyle ilgili herhangi bir işlem uygulanmamıştır.

Araştırmanın nicel boyutu; demokrasi değerinin kazandırılmasına yönelik hazırlanan etkinliklerin uygulanması için yapılan oturumlara katılan öğrencilerle bu oturumlara katılmayan öğrencilerin algıları arasındaki farkı ortaya koymak amacıyla ön-test son-test, kontrol gruplu deneme modeline göre gerçekleştirilmiştir. Ön-test son-test kontrol gruplu modelde biri deney, diğeri de kontrol grubu olmak üzere yansız atama yöntemiyle iki grup oluşturulmuş ve bu gruplara deney öncesi ve deney sonrası ölçümler yapılmıştır. Araştırmanın nitel boyutunu ise öğrenci ve öğretmen görüşleri oluşturmaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırma, 2012–2013 öğretim yılının ikinci döneminde Nevşehir İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı bir ortaokulda öğrenim görmekte olan 6/B sınıfı öğrencileri (29 öğrenci: 16 kız, 13 erkek), 6/D sınıfı öğrencileri (27 öğrenci: 15 kız, 12 erkek), deney grubu öğrencilerinin derslerine giren ve görüşmeye gönüllü olarak katılan 5 öğretmen (2 bayan, 3 erkek) üzerinde yapılmıştır. Bu sınıflardan 6/D sınıfı deney, 6/B sınıfı ise kontrol grubu olmak üzere yansız atama yöntemiyle

iki grup oluşturulmuştur. Grupların denklikleri *Demokrasi Algısı Ölçeği* ön-test sonuçlarına göre belirlenmiştir. Ayrıca okul kayıtlarından, öğrencilerin, başarı düzeyleri, ekonomik düzeyleri, anne-baba eğitim bilgileri, anne-baba meslek bilgileri, anne-babanın medeni hali, kardeş sayıları vb. bilgileri de incelenmiş ve grupların bu açılardan da birbirlerine çok yakın oldukları görülmüştür.

Uygulama Süreci (Deneysel süreç)

1. Deney ve kontrol gruplarına *Demokrasi Algısı Ölçeği* ön-test olarak eş zamanlı uygulanmıştır.
2. Deney grubuna, değer eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinlikleri uygulanmıştır. Bu etkinlikler, 6. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'ndaki Demokrasinin Serüveni adlı ünite dikkate alınarak hazırlanmıştır. Etkinlikler genelde, demokrasi anlayışını özelde ise hoşgörü, saygı, özgürlük, eşitlik, adalet ve sorumluluk gibi demokrasinin vazgeçilmez değerlerini kazandırmaya yönelik olarak geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte öncelikle demokrasinin önemini, gerekliliğini, insani yaşam üzerindeki etkisini kısacası demokrasinin insan yaşamı için ne kadar değerli olduğunu vurgulayan bir etkinlik hazırlanmış, daha sonra hoşgörü, saygı, özgürlük, eşitlik, adalet ve sorumluluk değerlerine yönelik etkinlikler geliştirilmiştir.

Etkinliklerin her biri bilmek, anlamak ve ilişkilendirmek (bilişsel süreç), değer verme (duyuşsal süreç), hareket (devinişsel süreç) olmak üzere 3 aşamadan oluşmaktadır. Etkinliklerin bilişsel sürecinde Demokrasinin Serüveni adlı ünite konuları, demokrasi, demokrasinin önemi vb. konular ile ilgili temel kavramlar sunulmuştur. Değer verme (duyuşsal süreç) sürecinde, öğrenenlerin kendi değerlerini doğru bir şekilde seçmelerine ve bu değerleri davranışa dönüştürmelerine yardımcı olmak amacıyla değerler eğitimi ile ilgili yaklaşımlardan “Değerlerin Açıklanması”, “Değer Analizi”, “Ahlaki Muhakeme”, Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme” gibi yöntemlerden, hazırlanan etkinliklerin içeriğine uygun bir şekilde ayrı ayrı veya birleştirilerek faydalanılmıştır. Bu bölümde ayrıca drama, müzik, empati kurma ve çeşitli oyunlardan da faydalanılmıştır. Değerlendirme süreci ise değerler eğitim yaklaşımlarına göre hazırlanmış birtakım sorulardan oluşmaktadır.

1. Uygulama süreci, 5 haftada 15 saat (üniteye ayrılan süre) sürmüştür. Bu süreçte her hafta bir etkinlik uygulanmıştır. Uygulama sürecinde öncelikle 6.

sınıf Sosyal Bilgiler programında yer alan konular kılavuz kitapta yer alan etkinlikler doğrultusunda işlenmiş, daha sonra değer kazandırma sürecinde ise ek olarak geliştirdiğimiz etkinlikler uygulanmıştır. Ek-1’de araştırmanın deneysel sürecinde uygulanan bir etkinlik örneği sunulmuştur.

2. Kontrol grubuna araştırmacılar tarafından geliştirilen etkinliklerle ilgili herhangi bir uygulama yapılmamış, demokrasinin serüveni adlı üniteyle ilgili etkinlikler Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından normal program akışı içerisinde uygulanmıştır.
3. Deney ve kontrol gruplarına *Demokrasi Algısı Ölçeği* son-test olarak eş zamanlı uygulanmıştır.
4. Deney gurubun derslerine giren bazı gönüllü öğretmenlerle, etkinliklerden sonra öğrencilerde demokratik değerlere yönelik davranış değişikliği olup olmadığı ile ilgili görüşme yapılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada, öğrencilerin demokratik algılarını belirlemede Kuş (2012), tarafından geliştirilen *Demokrasi Algısı Ölçeği* kullanılmıştır. *Demokrasi Algısı Ölçeği* 5 faktörde toplam 36 madde ile ölçülmektedir. Ölçekteki maddeler “demokrasi için çok kötü”, “demokrasi için biraz kötü”, “demokrasi için iyi”, “demokrasi için çok iyi” ve “fıkrım yok” şeklinde bir dereceleme ile ifade edilmiştir. Araştırmacı, ölçeğin geliştirilmesi aşamasında 476 öğrenciden elde edilen verilerle geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinin gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Ölçekte yapı geçerliliği için faktör analizi yapılmış ve bu işlem sonucunda 4 faktörlü bir çözüme ulaşılmıştır. Bu faktörler sırasıyla “Eşitlik (11 madde), İnsan hakları (8 madde), Milli egemenlik (9 madde) ve Özgürlük (8 madde)” şeklinde isimlendirilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik çalışması için ise iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alpha)’nın hesaplandığı belirtilmiştir. Bu süreçte ölçekteki 4 faktör ayrı ayrı analize tabii tutulmuştur. Sonuç olarak 36 maddelik tüm ölçeğin iç tutarlılık katsayısı alfa 0.89 bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin iki yarım güvenilirliği (split-half) ise 0.85 olarak hesaplanmıştır.

Yapılan uygulama sonucunda öğrencilerin demokratik değerlere yönelik davranışlarının ve görüşlerinin belirlenmesi amacıyla öğrenci ve öğretmen görüşme formları geliştirilmiştir. Bu formlarda yer alan sorular doğrultusunda yapılan görüşmeler okulun sessiz bir yerinde (rehberlik odasında) tek tek yapılmıştır. Görüşmeye başlamadan önce amaç açıklanmış, öğrenci ve öğretmen isimlerinin

kesinlikle deşifre edilmeyeceği belirtilmiş ve ardından da sorulara geçilmiştir. Veriler ise ses kayıt cihazına kaydedilerek toplanmıştır.

Öğrenci Görüşme Formu:

- Yaptığımız bu etkinliklerden sonra demokrasiye yönelik düşüncelerin değişti mi? Nedenini açıklayabilir misin?” Bu yaptığın değerlendirmeleri de göz önünde bulundurarak “Demokrasi senin yaşamına uygun mu? Senin için gerçekten değerli mi? Nedenini açıklayabilir misin?”
- Bu yaptığımız uygulamadan sonra “Sınıf arkadaşlarının sana karşı davranışlarında (saygı, hoşgörü, eşitlik vb.) ne gibi değişiklikler oldu? Bu sonuç senin için değerli mi? Seni mutlu etti mi?”
- Bu yaptığımız uygulamadan sonra “Senin, çevrendeki insanlara davranışlarında (saygı, hoşgörü, eşitlik vb.) ne gibi değişiklikler oldu? Bu sonuçlar senin istediğin sonuçlar mı? Bu davranışlarını yaşamının ilerleyen süreçlerinde de devam ettirmeyi düşünüyor musun? Bu davranışlarınla ilgili öğretmenlerin ve ailen ne düşünür?”
- Demokratik hakların engellendiğinde neler hissedersin? Bununla ilgili bir şeyler yapmayı düşünür müsün? Eğer sen, demokrasiye uygun bir şekilde davranmadığında veya herhangi bir sebeple demokratik kurallara uyamadığında neler hissedersin? Bu durumda neler yaptın?

Öğretmen Görüşme Formu:

- Yaptığımız uygulamadan sonra öğrencilerin demokrasiye bakışları hakkında ne gibi değişiklikler gözlemlediniz?
- Yaptığımız uygulamadan sonra “Öğrencilerin saygı gösterme, hoşgörülü olma, eşit davranma ve kendisini eşit görme gibi davranışlara yönelik ne gibi değişiklikler gözlemlediniz?”, “Bunların dışında öğrencilerin demokratik davranışlarında ne gibi değişiklikler gözlemlediniz?”

Verilerin Analizi

Nicel Verilerin Analizi: Deney ve kontrol gruplarının ön-test ve son-test puanları elde edildikten sonra gruplar arası karşılaştırmalarda ilişkisiz örneklem t-testinden (Independent Samples t-test) yararlanılmış ve anlamlılık düzeyi olarak 0.05 güven düzeyi benimsenmiştir. T-testinin uygunluğu için ise “Kolmogorov-Smirnov” testi ile “Varyansların Homojenliği” testinden de yararlanıl-

mıştır. Verilerin sayısal olarak bilgisayara geçilmesi amacıyla Microsoft Excel programı kullanılmış ve daha sonra SPSS veri girişine aktarılmıştır. *Demokrasi Algısı Ölçeği*'nde yer alan olumlu maddelerin girilmesinde “demokrasi için çok kötü” 1, “demokrasi için biraz kötü” 2, “demokrasi için iyi” 3, “demokrasi için çok iyi” 4 ve “fikrim yok” 0 olarak girilmiştir. Olumsuz maddelerde ise ters kodlama yapılmıştır.

Nitel Verilerin Analizi: Araştırmanın nitel verilerinin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu süreçte, nitel veri analizi tekniğinin temel ilke ve kuralları çerçevesinde hareket edilmeye çalışılmıştır. Verilerin analizi; deney grubu öğrencileri (25 öğrenci katıldı, 3 öğrenci gelmedi, 1 öğrenci ise katılmak istemedi) ve öğrencilerin derslerine giren bazı öğretmenler ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilerden faydalanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada, elde edilen veriler incelenerek bir çerçeve oluşturulmuştur. Çerçeve oluşturma sürecinde verilerin hangi temalar altında düzenleneceği belirlenmiştir. Bu işlemden sonra oluşturulan çerçeveye göre elde edilen veriler okunmuş ve düzenlenmiştir. Bu işlem tamamlandıktan sonra bulguların tanımlanması aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada, düzenlenen veriler tanımlanarak daha anlaşılır ve kolay okunabilir bir duruma getirilmiştir. Ayrıca bu süreçte gerekli görülen yerlerde elde edilen verilerden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Alıntılarda, öğrenci ve öğretmen görüşleri ile gözlemlerden elde edilen verilerin tamamının burada çok yer kaplayacağı düşüncesiyle bazı bölümler kesilerek önemli görülen bölümler aktarılmıştır. Kesilen bölümler üç nokta (...) ile ifade edilmiştir. Aktarılan bölümler ise hiçbir değişiklik yapılmadan direk (öğrenci ve öğretmen görüşleri ile gözlemlerden elde edilen veriler) sunulmuştur. Doğrudan yapılan alıntılarda katılımcıların gerçek adları yerine kodlama yöntemi kullanılmıştır. Kodlama yöntemi; Katılımcı 1 (K1), Katılımcı 2 (K2)... şeklinde yazılarak yapılmıştır.

Bulgular

Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Demokrasi Algılarına İlişkin Bulgular

“6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinliklerinin uygulandığı deney grubu öğrencileri ile bu etkinliklerin uygulanmadığı kontrol grubu öğrencilerinin demokrasi algıları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark var mıdır?” sorusuna cevap aramak amacıyla Demokrasi Algısı Ölçeği deney ve kontrol grubu öğrencilerine

deneysel işlem öncesi ve sonrasında ön-test ve son-test olarak uygulanmıştır. Bu uygulamalardan elde edilen verilerin gruplar arası farklılıkların belirlenmesinde “t-testi (ilişkisiz örneklem için) analiz yöntemi”nin kullanılmasına karar verilmiştir. Ancak, t-testinin uygulanabilirliği için deneklerin ön testten aldığı puanların normal dağılıma uygun olup olmadığını ortaya koymak amacıyla normallik testleri yapılmıştır. Yapılan bu testlerden biri “Kolmogorov-Smirnov”, diğeri ise “Shapiro-Wilk” testidir. Büyüköztürk’e (2010, s. 42) göre “Grup büyüklüğünün 50’den küçük olması durumunda “Shapiro-Wilk, büyük olması durumunda Kolmogorov-Smirnov testi, puanların normalliğe uygunluğunu incelemede kullanılan iki testtir.” Test sonuçları incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testlerinin her ikisinin de “Sig. (p)” değerleri 0.05’ ten büyük olduğundan tüm gruplar için “% 95 güvenle veriler normal dağılımlıdır.” denilebilir.

T-testinin uygulanabilirliği için yapılan diğeri bir çalışma ise deneklerin ön testten aldığı puanların homojen dağılım gösterip göstermediğini ortaya koymayı amaçlayan varyansların homojenliği testidir. Bu testteki “Levene” tablosu incelendiğinde “Sig. (p)” değeri 0.279 ($p>0,05$) olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç, değişkenlere ilişkin varyansların homojen olduğunu göstermektedir.

Yapılan normallik testleri ve homojenlik test sonuçları göz önünde bulundurularak araştırmada ilişkisiz örneklem t-testi uygulanmıştır. Uygulanan test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının ön-test puanlarıyla ilgili bulgular Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Deney ve Kontrol Gruplarının Demokrasi Algısı Ölçeğinden Aldıkları Ön-test Puanlarına İlişkin Bulgular

Grup	N	X	S	Sd	t	p
Deney	27	2.02	.416	54	.630	.532
Kontrol	29	2.11	.590			

$p>0.05$

Tablo 1’den anlaşılacağı üzere, deneysel işlem öncesi deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin *Demokrasi Algısı* Ölçeğinin ön-testinden elde ettikleri ortalama puanlar arasında kontrol grubu lehine 0.9 puanlık bir fark vardır. Bu farkın anlamlı olup olmadığı 0.05 anlamlılık düzeyinde t testi ile test edildiğinde, t değeri 0.630 [$t(54)= 0.630, p>0.05$] bulunmuştur. Bu sonuç, her iki gru-

bun aritmetik ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olmadığını göstermektedir. Başka bir deyişle deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin, deneysel işlem öncesi demokrasi algıları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Bu ön test sonuçlarından sonra deneysel işlemin öğrencilerin demokrasi algıları üzerine etkililiğini test etmek amacıyla her iki grupta yer alan deneklerin, ön-test ve son-test puanları ayrı ayrı karşılaştırılmış ve son olarak da deney ve kontrol grubu öğrencilerinin son-test puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Bu analizlere ilişkin bulgular Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 2: Deney Grubu Öğrencilerinin Demokrasi Algısı Ölçeğinden Aldıkları Ön-test ve Son-test Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Grup	N	X	S	Sd	t	p
Öntest	27	2.02	.416	52	18.286	.000
Sontest	27	3.56	.139			

$p < 0.05$

Tablo 2'den anlaşılabacağı üzere, deney grubundaki öğrencilerin *Demokrasi Algısı* Ölçeğinin ön-test ve son-testinden elde ettikleri ortalama puanlar arasında son-test lehine 1.54 puanlık bir fark vardır. Bu farkın anlamlı olup olmadığı 0.05 anlamlılık düzeyinde t testi ile test edildiğinde, t değeri 18.286 [$t(52)=18.286, p<0.05$] bulunmuştur. Bu sonuç, değer eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinliklerinin uygulandığı deney grubu öğrencilerinin ön-test ve son-test puanları arasında son-test lehine anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, değer eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinliklerinin öğrencilerin puanlarını anlamlı bir şekilde yükselttiği söylenebilir.

Tablo 3: Kontrol Grubu Öğrencilerinin Demokrasi Algısı Ölçeğinden Aldıkları Ön-test ve Son-test Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Grup	N	X	S	Sd	t	p
Öntest	29	2.11	.590	56	5.035	.000
Sontest	29	2.80	.444			

$p < 0.05$

Tablo 3'ten anlaşılabacağı üzere, kontrol grubundaki öğrencilerin *Demokrasi Algısı Ölçeği*nin ön-test ve son-testinden elde ettikleri ortalama puanlar arasında son-test lehine 0.69 puanlık bir fark vardır. Bu farkın anlamlı olup olmadığı 0.05 anlamlılık düzeyinde t testi ile test edildiğinde, t değeri 5.035 [$t(56)=5.035$, $p<0.05$] bulunmuştur. Bu sonuç, 6. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi müfredat programında yer alan demokrasi eğitimi etkinliklerinin uygulandığı kontrol grubu öğrencilerinin ön-test ve son-test puanları arasında son-test lehine anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, 6. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi müfredat programında yer alan demokrasiye yönelik etkinliklerin öğrencilerin puanlarını anlamlı bir şekilde yükselttiği söylenebilir.

Tablo 4: Deney ve Kontrol Gruplarının Demokrasi Algısı Ölçeğinden Aldıkları Son-test Puanlarına İlişkin Bulgular

Grup	N	X	S	Sd	t	p
Deney	27	3.56	.139	54	8.568	.000
Kontrol	29	2.80	.444			

$p<0.05$

Tablo 4'ten anlaşılabacağı üzere, deney grubundaki öğrencilerle kontrol grubundaki öğrencilerin *Demokrasi Algısı Ölçeği*nin son-testinden elde ettikleri ortalama puanlar arasında deney grubu lehine 0.76 puanlık bir fark vardır. Bu farkın anlamlı olup olmadığı 0.05 anlamlılık düzeyinde t testi ile test edildiğinde, t değeri 8.568 [$t(54)=8.568$, $p<0.05$] bulunmuştur. Bu sonuç, değer eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinliklerinin uygulandığı deney grubu ile yürürlükteki 6. sınıf sosyal bilgiler dersi programının uygulandığı kontrol grubu öğrencilerinin demokrasi algıları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir.

Yukarıdaki tablolarda verilen bulgular incelendiğinde, deneysel işlem öncesi yapılan ölçümlerde çalışma gruplarında yer alan öğrencilerin demokrasi algılarının birbirine benzerlik gösterdiği görülmektedir. Deneysel işlem sonrası yapılan ölçümlerde ise hem deney grubunun hem de kontrol grubunun demokrasiye yönelik algılarında anlamlı bir gelişme olduğu görülmektedir. Bu durum, değer eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinliklerinin de yürürlükteki 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi programında yer alan demokrasi eğitimine yönelik etkinliklerin de (6. sınıf sosyal bilgiler dersi 'demokrasi-nin serüveni' adlı ünite etkinlikleri) öğrencilerin demokrasi algıları üzerinde

(*Demokrasi Algısı Ölçeğindeki kriterlere göre*) olumlu bir etkiye sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ancak, deney ve kontrol gruplarının son-test puanları karşılaştırıldığında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Bu durum ise, demokrasi eğitiminde saygı, hoşgörü, adalet, temel hak ve özgürlükler ve diğer demokratik değerlerin doğrudan kazandırılmasına yönelik olan etkinliklerin daha olumlu sonuçlar ortaya koyacağını destekler niteliktedir.

Deney Grubu Öğrencilerinin Demokratik Değerlere Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulgular

“6. sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde değerler eğitimi etkinliklerinin uygulandığı deney grubu öğrencilerinin ve bu öğrencilerin derslerine giren öğretmenlerin demokratik değerlerin *geliştirilmesine etkisine ilişkin görüşleri nelerdir?*” sorusuna cevap aramak amacıyla deney grubu öğrencileri ve bu öğrencilerin derslerine giren öğretmenlerle yapılan görüşmelerle ilgili bulgular aşağıda sunulmuştur.

Uygulama Sonrası Öğrencilere Yöneltilen Görüşme Sorularına İlişkin Bulgular

1. *Bu etkinliklerden sonra demokrasiye yönelik düşüncelerin değişti mi? Nedenini açıklayabilir misin?* Sorularına, araştırmaya katılan öğrencilerin tamamı demokrasiye yönelik düşüncelerinin değiştiğini bunun nedeninin ise demokratik bir yaşamın öneminin farkına varmaları olduğunu belirten ifadeler kullanmışlardır. Aşağıda bazı öğrencilerin bu sorulara yönelik cevaplarının önemli görülen bölümleri doğrudan sunulmuştur.
 - **K9:** “Evet değişti.... Demokrasi olmayan yerlerde insanlar özgür değil ama bizde var. Biz özgürüz. Ama olmasaydı özgür olmazdık, istediğimizi yapamazdık, ama her istediğimizi mesela başkalarının haklarına saygı duymalıyız. O zaman onlarda bizim haklarımıza saygı duyar. Böylece herkes saygı duyar. O zaman herkes iyi yaşar. Böyle düşününce nedeni bence bu....vardı ama bu şekilde şimdi daha çok düşünüyorum.”
 - **K17:** “Evet. Bence nedeni demokrasinin önemi. Çünkü demokrasinin önemini daha iyi anladık, birbirimize saygı göstermenin önemini anladık....”
2. *Demokrasi senin yaşamına uygun mu? Senin için gerçekten değerli mi? Nedenini açıklayabilir misin?* sorularına, araştırmaya katılan öğrencilerin tamamı, demokrasinin yaşamlarına uygun olduğunu, kendileri için demok-

rasinin gerçekten değerli olduğunu belirtmişlerdir. Bunun nedeni olarak; istediklerini yaşam tarzlarını özgürce yaşayabilmelerinin, insanların eşit olmasının vb. pek çok demokratik yaşam tarzlarının ve demokratik hakların kendileri için önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda bazı öğrencilerin bu sorulara yönelik cevaplarının önemli görülen bölümleri doğrudan sunulmuştur.

- **K5:** *“Uygun. Çok değerli. Demokrasi olmayan bir yerde yaşamak istemem. Çünkü orda istediğim gibi yaşayamam, başkalarının istediği gibi yaşarız. Bunun için yaşamak istemem. Çünkü ben istediğim gibi yaşamak isterim. Yoksa, güçlü olan istediğini yapar, kimse eşit olmaz. O zaman belki istediğim gibi yaşayamam, istediğim okulda okuyamam, isteğim mesleği yapamam ama demokrasi olursa eşit oluruz. İstedığımız gibi oluruz.*
- **K13:** *“Evet uygun, başka bir şey uygun değil. Değerli, gerçekten değerli. Evet. Çünkü istediğim gibi giyinmek isterim. İstedğim gibi gezmek isterim.... Demokrasi olmazsa istediğimizi yapamayız. Başkalarının istediğini yaparız.... Başbakanı seçemeyiz,... eşit olmayız...*
- 3. *Sınıf arkadaşlarının sana karşı davranışlarında (saygı, hoşgörü, adalet vb.) ne gibi değişiklikler oldu? Bu sonuç senin için değerli mi? Seni mutlu etti mi?”* sorularına, katılımcıların tamamı arkadaşlarının kendisine karşı davranışlarının olumlu yönde değiştiğini belirten ifadeler kullanmışlardır. Ancak, 1 öğrenci bazı arkadaşlarının kendisine yönelik saygısız ve hoşgörüsüz davranışlarının devam ettiğini belirten ifadeler kullanmıştır. Genel olarak katılımcılar, arkadaşlarının daha saygılı davranmaya çalıştıklarını; bazı öğrenciler cinsiyet, sosyo-ekonomik durumlardan kaynaklanan eşitlikle ilgili olumsuz davranışlarda azalma olduğunu belirten ifadeler kullanmışlardır. Katılımcıların tamamı bu sonuçların kendileri için değerli olduğunu ve bu durumdan mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Ancak katılımcılardan bazıları (2 öğrenci) ise bu durumun değerli ama yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Aşağıda bazı öğrencilerin bu sorulara yönelik cevaplarının önemli görülen bölümleri doğrudan sunulmuştur.
- **K2:** *Bazı değişiklikler oldu, bazıları benle dalga geçiyordu, erkekler benle uğraşıyorlardı, şimdi fazla uğraşmaz oldular. Onlar şimdi saygı gösteriyorlar. Bende onlara gösteriyorum.... Çünkü biz hepimiz eşitiz. Birbirimizi üzmemeliyiz. Yoksa mutsuz olabiliriz. ... A... ve S... önceden benle konuşmuyorlardı... şimdi konuşuyorlar. Benim için bu sonuç değerli...evet çok mutlu ediyor. Keşke, her zaman böyle olsa diyorum. Çünkü arkadaşlarımla iyi geçinmek istiyorum.*

- **K5:** *Oldu, daha iyi davranıyorlar, çünkü saygılı oluyorlar, hoşgörülü oluyorlar, artık arkadaşlarımıza bir şey olduğu zaman onlara gülmüyoruz, hoşgörü gösteriyoruz.... Bence herkes eşit, ... İyi giyinmiyorlar diye onlarla da konuşmalıyız, arkadaş olmalıyız.... Önceden kızlar ve erkekler çok konuşmuyorlardı, bazen kavgaya ediyorduk, şimdi etmiyoruz.... Değerli,... mutlu oluyorum.*
- **K21:** *Bazılarının davranışlarında oldu, bazılarında olmadı.... S..., ile M... benle uğraşıyor, onlarla bazen kavgaya ediyoruz. Öğretmen kızınca beni tehdit ettiler, her zaman saygısız davranıyorlar Başka herkesle iyi anlaşıyoruz... bu durum benim için değerli tabii ki, ... herkes böyle olsa daha değerli olurdu... Evet, mutlu etti.*
- 4. *Senin, çevrendeki insanlara davranışlarında (saygı, hoşgörü, eşitlik, adaletli vb.) ne gibi değişiklikler oldu? Bu sonuçlar senin istediğin sonuçlar mı? Bu davranışlarını yaşamının ilerleyen süreçlerinde de devam ettirmeyi düşünüyor musun? Bu davranışlarıyla ilgili öğretmenlerin ve ailen ne düşünüyor? ” sorularına, araştırmaya katılan öğrencilerin tamamı çevrelerindeki insanlara daha saygılı, hoşgörülü ve eşit bir şekilde davranmaya çalıştıklarını belirtirken 1 öğrenci buna ek olarak çevrelerinde olumsuz davranışlara maruz kalan veya haksızlığa uğrayan arkadaşlarını savunduklarını ifade etmiştir. Katılımcıların tamamı bu sonuçların kendileri için istedik bir sonuç olduğunu ve yaşamlarının ilerleyen süreçlerinde de bu tür davranışlarını devam ettirmek istediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların tamamı, ailelerinin ve öğretmenlerinin bu durumdan mutluluk duyacaklarını, memnun olacaklarını belirtirken bazı öğrenciler (4 öğrenci) buna ek olarak kendilerinin takdir edileceklerini belirtmişlerdir. Aşağıda bazı öğrencilerin bu sorulara yönelik cevaplarının önemli görülen bölümleri doğrudan sunulmuştur.*
- **K8:** *Onlara daha saygılı davranıyorum, bazen kızınca hoşgörü aklıma geliyor, yaptığının yanlış olduğunu söylüyorum. Mesela onlara eşit olduğumu söylüyorum... çünkü birbirimize saygılı olursak onlarda bize olur, kimseyle kötü olmayız, mutlu oluruz... İstedğim sonuçlar: Düşünüyorum. Biz saygılı olursak, hoşgörülü olursak bir sorun yaşamayız. Öğretmenlerim bence çok mutlu olur, ailemde çok sevinir... öğretmenlerimiz aferin derler...*
- **K13:** *Benim arkadaşlarıma davranışlarımda değişiklikler oldu. Saygılı ve hoşgörülü olmanın önemi anladım. Bu yüzden arkadaşlarıma ve herkese saygılı ve hoşgörülü davranıyorum... Çünkü hepimiz eşitiz. Demokrasi*

olunca bence herkes eşit olmalı, bu yüzden herkese eşit davranmalıyız. Ben bunları anladım. Hem saygılı olursak herkes bize saygılı olur, mutlu ve huzurlu oluruz, bence bunun önemini kavramamız iyi olur... ben bazen görüyorum bazı arkadaşlarımız küçüklere hoşgörüsüz ve saygısız davranıyorlar, onlarda bizimle eşitler, onların küçük olması fark etmez, ben görünce arkadaşlarıma böyle davranmamaları gerektiğini söylüyorum, onların haklarını söylüyorum... bu sonuçlar istediğim sonuçlar olabilir, ama bazıları değil, yani kötü davranışlar değil... evet, her zaman düşünüyorum. Bence mutlu olurlar, bize her zaman saygılı olmamızı söylüyorlar, bunun için bence sevinirler.

5. *Demokratik hakların engellendiğinde neler hissedersin? Bununla ilgili bir şeyler yapmayı düşünür müsün?* sorularına, araştırmaya katılan öğrencilerin tamamı demokratik haklarının engellendiğinde kendilerini kötü hissedeceklerini ve bu haklarını korumayı düşündüklerini belirten ifadeler kullanmışlardır. Aşağıda bazı öğrencilerin bu sorulara yönelik cevaplarının önemli görülen bölümleri doğrudan sunulmuştur.
- **K16:** *Bence hiç iyi olmaz, iyi şeyler hissetmem... demokratik haklarımı savunurum, bu haklarımı korumayı düşünürüm, onları korumak için çalışırım.*
6. *Eğer sen, demokrasiye uygun bir şekilde davranmadığında veya herhangi bir sebeple demokratik kurallara uyamadığında neler hissedersin? Bu durumda neler yapardın?* sorularına, araştırmaya katılan öğrencilerin tamamına yakını eğer kendileri demokrasiye uygun bir şekilde davranmadıklarında ve herhangi bir şekilde uymadıklarında bu duruma üzüleceklerini ve aynı yanlış tekrar yapmamaya dikkat edeceklerini belirtirken, 2 öğrenci kötü hissedeceğini, üzüleceğini ve gidip olumsuz davrandığı insanlardan özür dileyeceğini belirten ifadeler kullanmışlardır. Aşağıda bazı öğrencilerin bu sorulara yönelik cevaplarının önemli görülen bölümleri doğrudan sunulmuştur.
- **K13:** *Ben bunu yapmamayı düşünürüm, eğer yaptıysam üzülürüm, tekrar yapmamaya çalışırım, kurallara her zaman uymaya çalışırım...*
- **K24:** *...uyamadığımda, kendimi kötü hissederim, çok üzülürüm,... tekrar yapmamayı düşünürüm.... insanlardan özür dilerim.*

Öğrenci görüşleri dikkate alındığında; yaptığımız çalışmanın öğrencilerin demokrasiye yönelik düşüncelerini olumlu yönde etkilediğini, demokrasinin öneminin farkına varmalarına yardımcı olduğunu, demokratik değerlerin ka-

zandırılması konusunda olumlu olduğunu, saygılı, hoşgörülü ve eşitlikçi davranışlarına katkı sağladığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu çalışmanın öğrencilerin demokrasiyi ve demokratik haklarını koruma bilincinin gelişmesine katkı sağladığı da söylenebilir.

Uygulama Sonrası Öğretmenlere Yöneltilen Görüşme Sorularına İlişkin Bulgular

1. *Öğrencilerin demokrasiye bakışları hakkında ne gibi değişiklikler gözlemlediniz?* Sorusuna araştırmaya katılan öğretmenler; öğrencilerin demokratik davranışlarında ve demokrasiye bakışlarında olumlu değişiklikler olduğunu gösteren ifadeler kullandıkları görülmüştür. Aşağıda bir öğretmenin bu sorulara yönelik cevaplarının önemli görülen bölümleri doğrudan sunulmuştur.
- **K1:** *Bazı olumlu değişiklikler olduğunu söyleyebilirim. Örneğin, demokrasi nedir?* sorusuna öğrencilerimizin çoğundan demokrasinin ne olduğuna yönelik doğru yanıtlar aldık, bunun yanında birçok öğrencinin demokratik haklarının farkında olduklarını gösteren yanıtlar... Ancak bu durum genelde demokrasi konusu işlendiği zamanlarda böyledir. Sizin uygulamanızın etkisinin ne kadar süreceği konusunda bir fikrim yok. Yalnız şunu söyleyebilirim, uygulama sürecinde değer eğitimi yöntemlerini devreye sokmanızın kalıcılık açısından ve davranışa dönüştürülmesi açısından etkili olmasını umut ediyorum...
- **2.** *Öğrencilerin saygı gösterme, hoşgörülü olma, eşit davranma ve kendisini eşit görme gibi davranışlara yönelik ne gibi değişiklikler gözlemlediniz?* sorusuna görüşmeye katılan öğretmenlerin; öğrencilerinin, birbirlerine saygılı (birbirinin sözünü kesmeme, birbirinin haklarına saygı gösterme, kendilerinden küçüklere daha saygılı davranma vb.), hoşgörülü (birbirlerinin hatalarına ve eleştirilere karşı) davranışlarında olumlu yönde değişiklikler gözlemlediklerini belirten ifadeler kullandıkları görülmüştür. Ancak eşit davranma ve kendisini eşit görme gibi davranışlara yönelik herhangi bir yorum alınamamıştır. Aşağıda bazı öğretmenlerin bu sorulara yönelik cevaplarının önemli görülen bölümleri doğrudan sunulmuştur.
- **K2:** *Benimde sürekli üzerinde durduğum konulardan biridir. Özellikle birbirlerinin sözlerini kesmeleri, bu durumlarda sürekli saygı vurgusu yaparım. Bu süreçte birbirlerinin sözünü kesme konusunda bir azalma oldu,*

bunun devam etmesini umuyorum.... Bu yaş gruplarının olumsuz özelliklerinden biri arkadaşları tarafından eleştirilere tahammülleri yok. Şimdi, sanki biraz daha hoşgörülü davranışlar var gibi. Ayrıca, birbirlerinin hatalarına biraz daha toleranslılar...

- **K4:** *Sayın hocam, öğrenci yeter ki iyi yetiştirilsin, saygı da gösterir, hoşgörülüde olur, bizim eksikimiz bunları ikinci plana atıp birinci planda bilgi yüklemek ve akademik başarıyı artırmak... Bu yüzden işin çok önemli olan davranış boyutunu gözden geçiriyoruz, tabi burada ailenin de katkısı çok önemli İşte, sizin yaptığınız çalışma zannedersen bu yönde bir çalışma, elbette çalışmanızın etkisi olmuştur. Bunu görebiliyoruz... Tabi bunun kalıcı olması için tekrarlanması ve çocukların teşvik edilmesi gerekir....*
- 3. *Bunların dışında öğrencilerin demokratik davranışlarında ne gibi değişiklikler gözlemlediniz?* sorusuna görüşmeye katılan 1 öğretmen öğrencilerin demokrasiyi algılamalarında ve demokratik hakları konusunda bilgi sahibi olmalarında olumlu gelişmeler olduğunu, diğer öğretmenler ise pek bir değişiklik gözlemleyemediklerini ifade etmiştir. Aşağıda bazı öğretmenlerin bu sorulara yönelik cevaplarının önemli görülen bölümleri doğrudan sunulmuştur.
- **K1:** *Demokrasiyi algılamalarında ve demokratik hakları konusunda bilgi sahibi olduklarını söyleyebilirim. Ancak söylediğim gibi bu duruma sizin etkinliğiniz mi etkili oldu? Yoksa normal ders sürecinde de farklı bir durum olur muydu? ...*
- **K3:** *...işin açıkçası ben başka... pek bir değişiklik gözlemlediğimi söyleyemeyeceğim...*

Öğretmen görüşleri dikkate alındığında; yaptığımız çalışmanın öğrencilerin demokrasiye yönelik bakış açılarını olumlu yönde etkilediğini destekler görüşler olduğu görülmektedir. Bu durum, yaptığımız çalışmanın öğrencilerde demokrasi bilincinin gelişmesine katkı sağlamasının yanında saygılı, hoşgörülü ve adaletçi davranışlar üzerinde de olumlu olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın nicel bulguları incelendiğinde, Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinliklerinin ve yürürlükteki 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi programında yer alan demokrasi eğitime yönelik etkinliklerin öğrencilerin demokrasi algıları üzerinde (Demokrasi Al-

gısı Ölçeğindeki kriterlere göre) olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ancak, deney ve kontrol gruplarının son-test puanları karşılaştırıldığında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Bu durum, demokrasi eğitiminde saygı, hoşgörü, adalet ve diğer demokratik değerlerin doğrudan kazandırılmasına yönelik olan etkinliklerin daha olumlu sonuçlar ortaya koyacağını destekler niteliktedir.

Araştırmanın nitel bulguları incelendiğinde, Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinliklerinin öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre saygı, hoşgörü, adalet ve diğer demokratik değerlerin geliştirilmesine olumlu katkı sağladığı; ayrıca demokrasiye yönelik olumlu davranışları artırdığı görülmüştür.

Alanda demokrasi eğitimine yönelik pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan Yağcı (1997), Çalık (2002), Uslu (2003), Balake ve diğerleri (2003), Yeşil (2004), Baysal (2009), Gömleksiz, Kan ve Cüro (2010) tarafından yapılan araştırmaların bulguları incelendiğinde demokrasi eğitimlerinin; öğrencilerin demokrasiyle ilgili bilgi, kavrama, erişim düzeylerinin, karar verme süreçlerinin, tutum, algı ve değer düzeylerinin ve davranış düzeylerinin geliştirilmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu ve benzeri çalışmalardan bazılarında, demokrasi ilkelerinin bilinmesine rağmen bunların gerçek yaşamda uygulanmaması, öğrencilerin ve öğretmenlerin demokrasi ve demokratik davranışlar yönünde teorik bilgi ve becerilere yönelik benzer görüşlerde oldukları ancak okul ve sınıflarda demokratik davranışlar sergileme konusunda çeşitli eksikliklerinin olduğu bulgularına da ulaşılmıştır. Ayrıca bu çalışmalardan, demokratik kazanımların sadece verilen eğitime bağlı olmadığı, bireylerin yaşadıkları çevreye, ailenin eğitim durumuna, ailenin eğitim durumuna, ailenin mesleğine, ekonomik düzeye vb. bazı etkenlere göre de değişiklik gösterdiği sonuçlarına da ulaşılmıştır.

Yukarıda belirtilen çalışmaların ve benzer çalışmaların bulguları incelendiğinde, demokrasi eğitimlerinin öğrencilerin demokrasiye yönelik pek çok kazanım elde etmelerinde etkili olduğu ancak bu kazanımları davranışa dönüştürme konusunda yeterli olunmadığı söylenebilir. Oysa Quisumbing'e (2001) göre bir şeyleri bilmek ve anlamak, onun kesinlikle özümzeneceğini ve benimseneceğini garanti etmez. Bu nedenle kişinin öğrenilen kavramları, deneyimleriyle ve düşünceleriyle birleştirilmesini ve sonra duygusal boyutta doğrulanmasını gerektirir. Bu durum hem kişinin kendisinin hem de diğer insanların değer sistemlerine karşı beğeni, kabullenme ve saygı geliştirmesini gerektirir. Bu süreçte

de değer kavramları harekete geçer. Değer kavramları, öğrenilen bilgilerin ve düşüncelerin öğrenene kişisel olarak bir anlam ifade edip etmediği üzerine yoğunlaşır (Aktaran: UNESCO, 2005). Yeşil (2004) ve Kuş'un (2012) yaptıkları çalışmalarda da demokrasi eğitiminde, bilgi boyutu önemli olmakla birlikte, tutum, değer ve davranış boyutunun daha öncelikli olduğu çünkü bilmenin, yaşıntıya aktarılmadığı sürece çok fazla anlamının olmadığı, özellikle çocuklara demokratik değerlerin kazandırılmasının ve sahip olunan bilgilerin davranışa dönüştürülmesinin çok önemli olduğu vurgulanmıştır.

Yaptığımız çalışmada öğrencilerde bazı demokratik değerlerin (hoşgörü, saygı, adalet, temel hak ve özgürlükler) geliştirilmesi hedeflenmiştir. Çünkü değerler, Özensel (2003) ve UNESCO'ya (2005) göre bilinçli veya bilinçsiz olarak hayatımızın her yönünü etkilerler. İyi ve kötünün belirlenmesi, ideal düşünme ve davranma yollarının tamamı değerler tarafından oluşturulur. Onlar atılacak adımları, verilecek kararları ve karşı çıkılan bir şeye verilen tepkilerin niteliğini bile belirlerler. Demirhan İşcan'a (2007) göre de "Değerler, davranışı yönlendiren tutumlar için genel bir çerçeveyi biçimlendirir ve bu çerçevede bireyin diğerlerine karşı davranışlarını yönlendirir." Bu açıklamalar dikkate alınarak değerlerin insan yaşamındaki etkisi düşünüldüğünde, demokrasi eğitimi sürecinde öncelikle demokratik değerlerin kazandırılmasının önemi daha da artmaktadır.

Alanda, değerler eğitimine yönelik uygulanan etkinliklerin öğrencilerin ilgili konuya yönelik tutumlarını ve davranışlarını olumlu yönde etkilediğini destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Tahiroğlu, 2013; Samur, 2011; Cheung ve Lee, 2010; Aladağ, 2009; Balcı, 2009; Demirtaş, 2009; Taylor, 2007 ve Viadero, 2003). Bu çalışmaların bulguları incelendiğinde, değerler eğitimine yönelik olarak geliştirilen bazı etkinliklerin ve programların öğrencilerin ilgili değer ya da değerlere yönelik olumlu tutum ve davranış geliştirmelerinde etkili olduğunu görmek mümkündür. Yaptığımız bu araştırmanın bulguları ve yukarıdaki değerler eğitimi ile ilgili çalışmaların sonuçları incelendiğinde değer eğitimi yöntemlerinin, öğrencilerin demokratik algılarının ve demokratik davranışlarının olumlu yönde geliştirilmesi için etkili bir şekilde kullanılması düşünülebilir.

Sonuç olarak, Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinliklerinin saygı, hoşgörü, eşitlik ve diğer demokratik değerlerin geliştirilmesine, demokrasiye yönelik olumlu davranışların artırılmasına ve öğrencilerin demokrasi algılarının geliştirilmesine katkı sağladığı görülmüştür. Ancak bu sonuç, öğrenci kazanımlarının kalıcılığını garanti etmemektedir. Bu yüzden değerler eğitimi yaklaşımları kullanılarak demokratik

değerlerin kazandırılmasına yönelik çalışmaların yapılması ve bu çalışmalarda eğer varsa öğrenci kazanımlarının kalıcılığının incelenmesi önerilir. Benzer çalışmalar farklı yaş gruplarına da uygulanarak etkinliklerin farklı seviyelerdeki öğrenci grupları üzerindeki etkileri incelenebilir. Özellikle küçük yaşlarda kazanan davranışların daha kalıcı olduğu düşünüldüğünde benzer çalışmaların yaş seviyesi daha küçük gruplara yapılması önerilir.

Kaynakça

- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değer Eğitimi Yaklaşımlarının Öğrencilerin Sorumluluk Değerini Kazanma Düzeyine Etkisi*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aron, R. (2011). *Demokrasi ve Totalitarizm* (V. Hatay Çev.). Ankara: Kadim Yayınları.
- Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal Davranış Eğitimi*. (3. basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Balake, S., Barady, T. ve Sanchez, S. (2003). Enculturation of democratic principles in the young: A vision of equity education in public schools. *Educational Research Quarterly*, 28(1), 48-59.
- Balcı, E. Ç. (2009). *İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Adil Olma Değerinin Öğretiminde, Çoklu Zekâ Kuramının Uygulanması*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baysal, N. Z. (2009). Demokrasi Eğitimi İçin Karar Verme Modelinin Kullanılması: İlköğretim Üçüncü Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Örnekleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(1), 53-84.
- Bolay, S. H. (2007). Değerlerimiz ve Günlük Hayat. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 1(1), 12-19.
- Bülbül, S. (1989). Demokrasi Eğitiminde Öneriler. *Demokrasi İçin Eğitim (Panel)*. Ankara: TED Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (11. basım). Ankara: Pegem A Akademi.
- Cheung, C. K. ve Lee, T. Y. (2010). Improving social competence through character education. *Evaluation and program planning*, 33, 255–263.
- Çalık, D. (2002). *İlköğretim Okullarında Demokrasi Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Davis, H. D. (2006). Character education in America's public schools. *Journal of Church and State*. Retrieved December 19, 2009 from http://www.redorbit.com/news/education/456519/character_education_inamericaspublish_schools/.

- Demirhan İşcan, C. (2007). *İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demirtaş, S. (2009). *Çocuk Yuvasında Kalan Korunmaya Muhtaç Çocukların Değer Eğitiminde Yaratıcı Dramanın Etkililiği*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Diker, Z. (2012). Demokrasi Eğitimi ve Lise Öğrencilerinin Demokratik Davranışları Üzerine Bir Araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 229-238.
- Doğanay, A. (2007). Değerler Eğitimi. C. Öztürk (Ed.). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*. (3.basım). Ankara: Pegem-A Yayıncılık, 255-286.
- Ekşi, H. (2003). Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Genç, S. Z. (2006). Demokratik Kazanımların Gerçekleştirilmesinde İlköğretim Öğretmenlerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 35(171), 43-54.
- Gömleksiz, M. N., Kan, Ü. A. ve Cüro, E. (2010). İlköğretimde Demokrasi Eğitime Bir Örnek: Okul Öğrenci Meclisleri (Elazığ İli Örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 123-146.
- Göregenli, M., ve Gürşimşek, L. (2004). Öğretmen adayları ve öğretmenlerde demokratik tutumlar, değerler ve demokrasiye ilişkin inançlar. Uluslar Arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu. Çanakkale Üniversitesi, 20- 21 Mayıs.
- Hossain, A, ve Marinova, D. (2004). Values education: A foundation for sustainability. In *Seeking Educational Excellence*. Proceedings of the 13th Annual Teaching Learning Forum, 9-10 February, Perth: Murdoch University. Retrieved August 08, 2009 from <http://lsn.curtin.edu.au/tlf/tlf2004/hossain.html>.
- Hökelekli, H. ve Gündüz, G. (2007). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin (Ed.). *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*. İstanbul: DEM Yayınları, 371-396.
- Huitt, W. (2004). *Values Educational Psychology Interactive*. Valdosta State University. Web: <http://chiron.valdosta.edu/whuitt/col/affsys/values.html>. adresinden 13 Eylül 2011'de alınmıştır.
- Kenez, N. (1993). *İnsan Haklarından Yararlanmada Yükseköğrenimin Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kıncal, R. Y. ve Işık, H. (2003). Demokratik Eğitim ve Demokratik Değerler. *Eğitim Araştırmaları*, 3(11), 54-58.

- Kim Suh, B. ve Traiger, J. (1999). Teaching values through elementary social studies and literature curricula. *Education*. 119 (4), Retrieved July 21, 2009 from <http://www.questia.com>. (*The Online Library of Books and Journals*)
- Kirschenbaum, H. (2000). From values clarification to character education: A personal journey. *Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 39 (1, September), 4-20 (ERIC Document Reproduction Service No: EJ617563).
- Kuş, Z. (2012). *İlköğretim Öğrencilerinin Demokrasi Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lovat, T. (2006). *Values education and 'doing well' in school*. Address to the Australian Council of State School Organizations (ACCSO), Melbourne, 26 October. Retrieved July 19, 2008 from www.valuesineducation.org.au/pdf/lovat061026.pdf.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.
- Samur, A. Ö. (2011). *Değerler Eğitimi Programının 6 Yaş Çocuklarının Sosyal ve Duygusal Gelişimlerine Etkisi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sims, M. (2003). Value-based education for pre-service students in children and family studies. *Journal of Educational Enquiry*, 4 (1). 68-79. Retrieved July 04, 2008 from <http://www.literacy.unisa.edu.au/jee/Papers/JEEVol4No1/Paper%205.pdf>.
- Tanırılı, H. (2007). *Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi İle İlgili Konuların İlköğretim Kurumlarında Okutulmakta Olan Ders Kitapları İçerisindeki Yerin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Tanrıverdi, B. (2009). Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Açısından İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 34(151), 89-103.
- Tahiroğlu, M. (2013). Performance task application concerning the promotion of the value of helpfulness in social studies course for primary schools. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 13(3), 1843-1862
- Taylor, H. J. (2007). *A comparison of character trait scores for afrotc students versus non- afrotc students*. Unpublished doctoral dissertation, Wilmington College, Ohio.
- UNESCO. (2005). *Learning to do: Values for learning and working together in a globalized world* (Eds., L. R. Quisumbing & J. Leo). Bonn, Germany: UNESCO-UNEVOC. Retrieved January 06, 2009 from <http://www.unevoc.unesco.org/fileadmin/userupload/pubs/LearningToDo.pdf>.

- Uslu, M. (2003). *İlköğretim 2. Kademedeki Demokrasi Eğitimi Öğretmen ve Öğrencilerin Demokratik Davranışlar Sergileme Düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Viadero, D. (2003). Nice work, *education week*, 22(33), 38-42. Retrieved March 13, 2014 from https://email.responsiveclassroom.org/sites/default/files/pdf_files/nicework.
- Walker, H. ve Golly, A. M. (1999). Developing behavioral alternative for antisocial children at the point of school entry. *The Clearing House*, 73(2), 104-106.
- Yağcı, E. (1997). *Sınıf İçi Demokratik Öğretimin Öğrenci Erişisi ve Akademik Benlik Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- Yeşil, R. (2004). İnsan Hakları Eğitiminde Yöntem. *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 35-41.
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Ekler

EK-1 Etkinlik Örneği

Demokratik Bir Yaşam

Değer: Demokratik değerler

Yaklaşık Süre: 40+40+40=120 dakika

Seviye: Altıncı Sınıf

Kazandırılacak Vasıflar: Demokrasiye değer verme. Demokratik bir yaşam şeklini benimseme

Materyaller: Görsel-işitsel kayıt (vcd, dvd vb.), çalışma kâğıtları, bilgisayar, projeksiyon ve resimler.

Hazırlık: Derste izletilecek kayıtlar hazırlanır, kayıttın izletileceği materyaller (bilgisayar, vcd oynatıcı) hazırlanır ve ön deneme yapılır.

İşleniş:

1. Öğretmen, öğrencilerin ön bilgilerini harekete geçirmek amacıyla “sınıfta yapılan demokratik uygulamalar nelerdir? Okulda yapılan demokratik uygulamalar nelerdir? ülkemizdeki demokratik uygulamalar nelerdir? Sizce bu demokratik uygulamalar nasıl olmalıdır? vb.” sorularını yöneltir. Öğrenciler cevaplarını açıklarlar.

2. Bu süreçte ortaokul 6. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında yer alan “Yönetim Şekilleri ve Demokrasi Bilinci” konuları öğretmen kılavuz kitabındaki etkinlikler doğrultusunda işlenir. Bu sürecin sonunda, demokratik olmayan yönetimle demokratik yönetimler açıklanır. Örneğin demokratik olmayan yönetimlerde halkın söz sahibi olmadığı, yönetim hakkının belli kişilerde olduğu, onların yaptıkları kanunlara ve kurallara uyulması gerektiği, bu durumda bazı kişilerin seçkin olabileceği, eşitlik ve adalet kavramlarının bu kişilerin inisiyatiflerine bırakıldığı (burada kast sistemleri ve derebeylik rejimleri örnek olarak verilir) hatta bazı yönetimlerde halkın yaşayışına, inançlarına, giyimlerine müdahale edildiği ve kendi istekleri doğrultusunda şekillendirilmeye çalışıldığı gibi pek çok duruma vurgu yapılır. Demokratik yönetimlerde ise demokratik hakların olduğu (temel hak ve özgürlükler, eşitlik, adalet, seçme ve seçilme hakkı vb.), bu hakların başkalarına zarar vermeden özgürce kullanılabileceği, istemedikleri şeylere demokrasi kural-ları içinde karşı çıkabilecekleri vb. pek çok şey vurgulanır.
3. Bu süreçte demokrasi öncesi dönemlerdeki uygulamalardan bazı örnekler sunulur (video ve slayt gösterileri eşliğinde). Daha sonra benzer konular-da demokratik uygulamaları gösteren bazı örnekler sunulur (yine video ve slayt eşliğinde). Bu işlemten sonra aşağıdaki sorular yöneltilir ve öğrenci-lerin cevaplarını özgürce ve demokratik bir şekilde açıklamalarına imkân sağlanır.
 - Demokratik uygulamalarla demokratik olmayan uygulamalar arasında na-sıl bir fark var? Düşüncelerinizi açıklayınız.
 - Siz hangi uygulamaları tercih edersiniz? (Bu uygulamalardan hangisi sizin yaşam tarzınıza uyuyor?) Nedenini açıklayınız lütfen.
 - Bu durum sizin için değerli mi? Diğer alternatifleri düşündünüz mü? Bu soru üzerine düşünmeleri istenir ve belli bir süre sonra bir sonraki sürece geçilir.
4. Şimdi, gözlerinizi kapatınız ve ilk sunumda anlattığımız demokratik uygu-lamaların olmadığı yerde yaşadığınızı düşününüz... bir süre sonra “Neler hissediyorsunuz?” sorusu yöneltildikten sonra cevaplarını aşağıdaki hisset-tiklerimiz formuna açıklamaları istenir.

Not: Bu formu doldururken gerçekten hissettiklerinizi yazmanız çok önemlidir. Çünkü bu form sizin kendinizi değerlendirmeniz için hazırlanmıştır. İsterseniz yazdıklarınız kimseye paylaşmayabilirsiniz.

HİSSETTİKLERİM

1.....
.....
2.....
.....

Not: Uygulama sürecinde bu form A4 kağıdı boyutundadır.

5. Şimdi, gözlerinizi tekrar kapatınız ve ikinci sunumda anlattığımız demokratik uygulamaların olduğu yerde yaşadığınızı düşününüz... bir süre sonra “Neler hissediyorsunuz?” sorusu yöneltildikten sonra cevaplarını yukarıdaki hissettiklerimiz formu tekrar dağıtılarak açıklamaları istenir.
6. Hissettiklerimiz formları doldurulduktan sonra “sizce hangi durum daha değerli” bu sizin için ne kadar önemli? Açıklayınız lütfen. Daha sonra öğrencilerin değerlerini pekiştirmek için “*Bu tercihi yaptığın için memnun musun? Bu tercihin nesi iyi? Bu seçimine çevrendekiler ne derdi? Onların böyle düşünmesi senin için önemli mi? Herkes senin gibi mi davranmalı? Herkesin böyle davranması seni mutlu eder mi?*” gibi sorular yöneltilebilir.

Değerlendirme:

1. Bu süreçte, aşağıdaki sorular öğrencilere yöneltilir. Onların cevaplarını özgürce ve objektif bir şekilde açıklamaları için çalışma kâğıtları dağıtılır ve bu kâğıtlara “*istedikleri cevapları* özgürce yazabilecekleri, isterlerse bu cevapları kimseye paylaşmak zorunda olmadıkları, ama yazdıkları üzerine düşünmeleri” söylenir.
- Sınıfımızdaki demokratik uygulamaların eksikleri sence nelerdir? Okulumuzdaki demokratik uygulamaların eksikleri sence nelerdir? İlimizdeki demokratik uygulamaların eksikleri sence nelerdir?
- Bu eksikler senin için ne gibi sorunlar oluşturuyor? Sence ne gibi demokratik uygulamalar olmalı? Bu isteklerin gerçekleştiği takdirde yaşamın sence nasıl olabilir?

- Bu düşündüklerinin olması durumunda, sen ve çevrelerinde yaşayan insanlar için ne gibi olumlu ve olumsuz sonuçlar olabilir?
- 2. Bu süreçten sonra öğretmen ve öğrenciler birlikte sınıfta uygulanması gereken demokratik kuralları beraberce belirler ve sonunda öğretmen demokratik kurallara uymayı eşit ve adil davranmayı taahhüt eder. Model olmak açısından demokratik ve adil davranmaya özen gösterir.
- 3. Yukarıdaki süreçler tamamlandıktan sonra “Demokratik bir yaşam için yönetimin, kanunların vb. şeylerin yeterli olmadığı bunun yanında öncelikle toplumda yaşayan bireylerin demokratik bir şekilde yaşayabilmeleri için; insan haklarına saygılı, uzlaşmacı, hoşgörülü, bilimsel, açık görüşlü, eleştirel ve sorgulayıcı; sevgi, saygı, güven gibi değerlere sahip olan ve sorumluluk bilinci içerisinde hareket eden katılımcı bireyler olması gerektiği...” vurgulanarak ders sonlandırılır.

The Effect of Activities Developed Appropriately to the Values Education Methods Upon Democratic Perception and Behaviors

Mustafa TAHİROĞLU *

Vedat AKTEPE **

Introduction

In our rapidly developing world, the situations and events that have recently emerged make the needs related to democracy and human rights essential (Tandır, 2007). Unfortunately, still, a consensus hasn't been reached about what democracy means and how it is defined. However, democracy can be evaluated as a regime with a government system where all rights and forces are used by people in which each citizen, by the means of voting, has the right to constitute a government which serves the public interest, and everybody's civil, political, and economic freedoms are secured. In addition, democracy is not a political system or a regime in which citizens participate in governing only by the means of voting but also a lifestyle and an approach which regulates social life (Kenez, 1993; Genç, 2006; Aron, 2011). For this reason, democratic knowledge, skills,

* Asst. Prof. Dr., Nevşehir University Faculty of Education, Department of Primary Education

Address for correspondence: Nevşehir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Nevşehir Üniversitesi Yerleşkesi 50300, Nevşehir, Türkiye

E-mail: mtahiroglu@nevsehir.edu.tr

** Asst. Prof. Dr., Nevşehir University Faculty of Education, Department of Primary Education

E-mail: vedataktepe@nevsehir.edu.tr

and attitudes of students are the primary factors which contemporary educational institutions and teachers can develop (Göregenli and Gürşimşek, 2004).

Every passing day, the changing world order is leading to new social relationships. These new social relations include obligations that necessitate the people to live freely together. To achieve this, individuals who have democratic behaviours are needed. Acquiring individuals with democratic behaviours is a legal obligation, and moreover, a historical obligation in terms of changing world values. However, in order to establish a good democracy in a society, legal regulations are essential. On the other hand, in order to be a democratic society, legal regulations are not alone sufficient. A society can create a modern, democratic constitution; can put this into force, yet requirements of a good democracy still might not be present. Because democracy requires people who have democratic values, think through democratic ways and adapt the democratic behaviour patterns. When considered from this point of view, it is noticed that there is a close relation between the citizens in a society to be democratic in terms of their attitudes and the level for the democracy to be administered in the country. Therefore, the individuals creating a democratic society should be respectful to human rights, agreeable, tolerant, scientific, open-minded, critical, and interrogator; also should have values such as love, respect, and trust; and should be participant acting in a sense of responsibility. These individual patterns are necessary for a democracy to maintain its presence and for a society to be peaceful. However, democratic life style should be taught to individuals through all its dimensions in order to actualize this necessity. For that purpose, democracy education should be provided to individuals for the presence and maintenance of a democratic society (Bülbül, 1989; Yeşil, 2002; Diker, 2012).

When the educational systems of the present modern countries were analyzed, it has been noticed that these aims to raise individuals who internalize democracy in a way that is appropriate to the current social system, thus democracy should be extended to educational systems in this sense. However, when some researchers who are concerned with democracy education were analyzed (Yağcı, 1997; Uslu, 2003; Balake, Brady & Sanchez, 2003; Yeşil, 2004), it has been seen that the education has been efficient upon obtaining several acquisitions relevant to democracy –upon theoretical knowledge, skill, comprehension and other acquisition levels related to democracy- but these have not been adequate for transforming these into behavior, though. Therefore, it is necessary to primarily make students comprehend democracy and then to make them acquire

democratic values in order to achieve the targeted purposes. Because values are the unique factors that affect the life of people. If people do not really appreciate democratic values, knowing, comprehending and understanding the importance of these does not mean that these will be transformed into behaviors. Hence, it is possible to say that providing children the democratic values acquisition in early ages is essential to create a democratic society.

Democracy is primarily associated with values such as egalitarianism, respect for life, freedom, justice, honesty, searching the good, cooperation, self-confidence, tolerance, sensitivity, and responsibility (Kıncal and Işık, 2003). School children who do not have sufficient level of these values cannot show the skills of making friends and living in a democratic harmony with others and this often unwittingly would affect the other children negatively (Walker and Golly, 1999). For this reason, school and environment play a very significant role in leading the children to acquire these values through education programs so that these values could be assimilated and experienced according to Kirschenbaum (2000), Bolay (2007), Hükelekli and Gündüz (2007).

In recent curriculums, it has been aimed to provide positive or negative attitudes towards some objects, facts, principles, ideas, etc. and also aimed to transfer the values required by the society and the state to the next generations. However, modern educational system is putting excessive importance upon knowledge and skills that have caused the negligence of some values and views. The product of this educational system is an individual who is imbalanced but intelligent and knowledgeable. The individual is also skilled but not always responsible and honest. It is very important to provide human values and standards in order to raise citizens who are aware of their responsibilities beside their skills as business ethics, technological and enterprising skills (Bacanlı, 2006, Ekşi, 2003; UNESCO, 2005). In this sense, in a research carried out by Tanrıverdi (2009), it was revealed that the acquisitions included in elementary education curriculums (including primary and secondary education) are mostly related to developing knowledge and attitudes, but inadequate for developing skills, understanding and values.

If we want to acquire someone with a certain value, this value must be in accordance with the individual's mentality and character. In case of a contradiction occur, it results in mistrust and no advancement can be made (Davis, 2006; Sims, 2003). For this reason, students must first understand why a value should be acquired. However, merely understanding values cannot guarantee

the acceptance of actions which are the basis for ensuring consistency. Here, it is argued that concepts and methods can be taught but values cannot be taught merely with texts and classes and it necessitates practice and presentation just as it is in cooking (Hossain and Marinova, 2004). Today, many approaches of education on how these could be acquired are stated. Some of these approaches are value transfer (direct teaching of values) approach, value explanation (value clarification) approach, value analysis approach, moral reasoning (moral dilemma/moral development) approach and integrated approach: Kohlberg's approach of just community schools, value education through action and observation approach (Kim Suh and Traiger, 1999; Huitt, 2004; Lovat, 2006; Doğanay, 2007).

In this study, it was considered that it is very important to make individuals acquire democratic values as well as teaching them theoretical knowledge, skills, behavior and so on that are related to democracy. In order to provide these acquisitions, it was required to benefit from values education methods. In this sense, it was assumed that values education will help students to develop positive attitudes towards democratic values and it was required to analyze "the effect of activities developed in accordance with values education upon democracy perception and democratic behaviors of students."

Purpose

In this study, it was aimed to determine the effect of democracy education activities developed in accordance with the values education methods upon students' developing democratic values and democracy perception in 6th grade Social Sciences lesson.

Method

This research was designed in accordance with the mixed method techniques in which qualitative and quantitative data collection methods are used together according to pre-test-post-test control-group experimental model. The research was carried out upon 6/B classroom students (29 students) and 6/D classroom students (27 students) studying at a secondary school affiliated to Nevşehir Provincial Directorate for National Education and 5 teachers of those experimental-group students who voluntarily participated in interview in 2012-2013 academic year. Two groups were created through random assignment method including 6/D as the experimental and 6/B as the control group

Implementation Process (Experimental Process)

1. *Democracy Perception Scale* was simultaneously performed to the experimental and control groups as the pre-test.
2. Democracy education activities developed in accordance with the values education methods were performed to the experimental group. The implementation process lasted for 15 hours in 5 weeks. During the implementation process, the subjects included into 6th grade social sciences curriculum were taught in accordance with activities included into the guidebook, and then the activities developed by the researchers were performed additionally.
3. No implementation related to the activities developed by the researchers was performed to the control group, and the activities related to the unit titled as the adventure of democracy were performed within the normal flow of curriculum.
4. *Democracy Perception Scale* was simultaneously performed to the experimental and control groups as the post-test.
5. At the end of the implementation, interviews were made with students and voluntary teachers participated into the lessons of the experimental group related to whether a behavioral change was noticed or not.

Data Collection Tool and Data Analysis

In this research, *Democracy Perception Scale* developed by Kuş (2012) and the interview forms determining students and teacher views developed by the researchers were used to determine the democratic perceptions of students. During the quantitative analysis period, after obtaining the pre-test and post-test scores of the experimental and control groups, independent samples t-test was benefited to make intergroup comparisons, and the reliability level of 0.05 was adapted as the level of significance. For the analysis of data, SPSS 16 package program was used. And for the analysis of the qualitative data, descriptive analysis method was benefited. During this process, effort was made to act in accordance with the scope of qualitative analysis technique's fundamental principles and rules. During this stage, a framework was created analyzing the obtained data. During the process of creating a framework, it was determined under which themes the data will be organized. After this process, the data organized according to the framework were read and re-organized. Moreover, some data were directly quoted from the obtained data where it is found as necessary during this process.

Findings

The Findings Related to the Democracy Perceptions of Experimental and Control Group Students

Before the experimental process, there was 0.9-score difference in favor of the control group between the average scores the students in the experimental and control groups obtained from *Democracy Perception Scale* pre-test. Whether this score was significant or not was tested at 0.05 level of significance with t-test, t value was found as 0.630 [$t(54)=0.630, p>.05$]. This result proved that the difference between the arithmetic averages of both groups was insignificant. In other words, there was no significant difference between the pre-experimental democratic perceptions of the students included into the experimental and control groups. After the pre-test results, it was obtained a 0.76-score difference in favor of the experimental group between the average scores obtained from the post-test performed to test the efficiency of the experiment upon the democracy perception and acquisitions levels of students. When the significance of this difference was tested at 0.05 level of significance, t-value was found as 8.568 [$t(54)=8.568, p<.05$]. This result proved that there was a significant difference in favor of the experimental group students between the experimental group in which democracy education activities were performed and the control group in which 6th grade social sciences current curriculum was performed.

The Findings Related to the Views of Students and Teachers Related to Democratic Values

When the findings obtained from the experimental group students and some teachers lecturing those during the interviews made after the experimental process were analyzed;

- i. All of the students participated into the interview used some expressions mentioning that their thoughts related to democracy changed, and the reason for this was their discovering the importance of a democratic life.
- ii. All of the students participated into the interview mentioned that democracy was appropriate to their lives, and democracy is really important for themselves. The reasons they stated were: living freely, equality of people, democratic life and democratic rights were all essential for them.

- iii. All of the students participated into the interview used expressions related to the facts that the behaviors of their friends towards themselves changed positively, they tried to behave more respectfully to their friends, and some decrease was noticed in negative behaviors related to inequality arisen from socio-economic situations. Moreover, all of the participants also stated that these results were valuable for them and they were contented with this situation.
- iv. All of the students participated in the interview mentioned that they tried to behave in a more tolerant, respectful and equal manner towards the people around them; this was a terminal behavior for themselves, and they want to maintain such behaviors in the progressing periods of their lives.
- v. All of the students participated in the interview used expressions like; that they would feel themselves terrible when their democratic rights were prevented, and they would protect their rights related to democracy.
- vi. The teachers participated in the interview used expressions proving that positive changes occurred in the viewpoints of students participated in the research towards democracy and their democratic behaviors. Moreover, it was noticed that they observed positive changes in respectful and tolerant behaviors of students to each other and in their being knowledgeable on their democratic rights and perception of democracy.

Discussion

When the research findings were analyzed, it was supported that values education activities developed for direct acquisition of respect, tolerance, justice and other democratic values in democracy education revealed more positive results rather than the curriculum. Furthermore, when views of students and teachers participated in the research were considered, it is possible to state that values education activities developed for the acquisition of democratic values positively affected the thoughts of students towards democracy, and helped students to comprehend the importance of democracy, those were positive for the acquisition of democracy's importance, contributed in students' respectful, tolerant and equal behaviors; and contributed in developing the awareness of students related to protecting democracy and their democratic rights. When views of teachers were considered, the views of teachers also supported the findings of our study related to the fact that viewpoints of students towards the

democracy positively changed. This can be interpreted in a way that the study that we carried out contributed upon development of democracy awareness in students, and had positive effects upon respectful, tolerant and fair behaviors.

When the related studies of Yağcı (1997), Çalık (2002), Uslu (2003), Balake, Brady and Sanchez (2003), Yeşil (2004), Baysal (2009), Gömleksiz, Kan and Cüro (2010) on democracy education analyzed, it can be stated that democracy educations are effective on students' gaining many acquisitions on democracy but not sufficient in transforming these acquisitions into behavior. According to Quisumbing'e (2001), the individual should integrate the learned concepts with his/her experience and thoughts and then he/she should accept this emotionally. Concepts of value affect this process. Concepts of value focus on whether the learned concepts and notions are personally meaningful for the learner (as cited in UNESCO, 2005). It is also emphasized in Yeşil's (2004) and Kuş's (2012) studies that in democracy education, it is quite important especially in making children gain democratic values and transforming the knowledge into behavior.

According to Özensel (2003), UNESCO (2005) and Demirhan İşcan (2007), "Values affect every aspect of our lives consciously or unconsciously. Determination of good and bad, ideal ways of thinking and behavior are all formed by values. They direct the individual's behavior towards the others by determining steps to be taken, decisions to be made, and even the qualities of the responses to something that is negative." When the effect of values in people's lives thought by considering these explanations, gaining democratic values the process of democracy education gains enormous significance and priority. In this respect, there are also studies (Tahiroğlu, 2013, Samur, 2011, Cheung and Lee, 2010; Aladağ, 2009; Balcı, 2009; Demirtaş, 2009; Taylor, 2007 and Viadero, 2003) which supports that activities applied for values education positively affect students' attitudes and behavior towards related subject. When the findings of these studies examined, it can be stated that some activities and programs developed for values education are effective on students' attitude and behavior development towards related value or values.

Consequently, it was noticed that democracy education activities developed accordingly to values education methods in Social Sciences lesson provided contributions upon development of respect, tolerance, equality and other democratic values and contributed to the improvement of students' democratic perceptions. However, this result does not guarantee the permanence of students' acquisitions. Therefore, it has been suggested to carry out studies related

to the acquisition of democratic values using values education methods that would analyze the maintenance of students' acquisitions, if available. Similar studies can be carried out upon different age groups. Also, the effects of activities upon groups of students at different levels can be analyzed. When considering that the behaviors acquired especially at an early age are more permanent, carrying out similar studies upon younger age groups is highly recommended.

Keywords- Democracy, Values, Democratic values, Democracy education, Values education, Democracy perception, Respect, Tolerance, Equality, Justice